

Redaktørernes forord

Velfærdsprofessioner

I dette nummer af *Dansk Sociologi* præsenterer vi fire artikler, der har undersøgelsen af *Velfærdsprofessioner* som fælles anliggende. Betegnelsen velfærdsprofessioner er dog hverken traditionel eller særligt entydig og kræver derfor en kort introduktion.

Professionssociologien har oftest interesseret sig for forskellen mellem professioner og semi-professioner og betragter i forlængelse heraf professioner som forholdsvist privilegerede og eksklusive erhvervsgrupper, der er defineret af enten et eksklusivt vidensgrundlag og -monopol, en særlig adgang til statens beskyttelse (autorisation) eller en særlig normativ drivkraft for uegennyttigt at varetage centrale samfundsfunktioner.

Derfor har det også typisk været professioner som læger, advokater, præster og måske revisorer og ingeniører, der har været den empiriske genstand for professionssociologiens interesse. Sammenlignet hermed, har velfærdsstatens store erhvervsgrupper som fx sygeplejersker, pædagoger, lærere og socialrådgivere sjældent kunnet opnå andet end en "lige-ved-og-næsten" professionel status, men er med slet skjult foragt blevet påhæftet betegnelsen "semi".

Siden år 2000 har begrebet om professioner dog i Danmark også haft en helt anden betydning nemlig som betegnelse for mennesker med en mellem-lang videregående uddannelse, der er uddannet på Professionshøjskoler og kan kalde sig selv "Professionsbachelor". Professionsbegrebet sigter her til et særligt forhold mellem viden, uddannelse og praktiske erhverv og søger nærmest et semantisk rum mellem det rent akademiske og det rent erhvervsfaglige. Som det hedder i "Lov om mellemlange videregående uddannelser":

§ 3: Uddannelserne skal give de studerende inden for de enkelte uddannelsesområder teoretiske og praktiske kvalifikationer på højt fagligt niveau og grundlag for umiddelbar udøvelse af en erhvervsfunktion.

§ 7, stk. 2: Uddannelsen skal give de studerende teoretisk indsigt i fag og fagområder og indsigt i, hvordan professionerne og erhvervene anvender teori og metode i praksis.

Fra at have været defineret ved fraværet af viden eller fraværet af status leverer professionsbachelorbetegnelsen således en transformation til en mere positiv forståelse af velfærdsstatens erhvervsgrupper som i besiddelse af en særlig kompetence for forbindelsen mellem viden og praksis. Samtidig rejser denne forståelse en række interessante spørgsmål til professionssociologien:

- På hvilken måde kan vi forstå disse "nye" professioner som professioner?
- Er de fortsat at forstå som "lige-ved-og-næsten", eller må vi forandre vores professionsbegreb til at kunne omfatte andre aspekter som fx relationen til praksis eller udøvelsen af en særlig dømmekraft?
- Kan den entydige sondring mellem vidensgrundlaget for akademiske professionsbacheloruddannelser og vidensgrundlaget for professionsbacheloruddannelser fastholdes, når videnskabelige resultater og projekter udveksles på tværs af institutioner og erhverv, og når de akademiske professioner også afkræves en relation til praksis?
- Er det rigtigt, at de "klassiske" professioner fortsat nyder en særlig privilegeret adgang til staten, når velfærdsstaten i så udpræget grad befolkes af netop sygeplejesker, pædagoger, lærere og socialrådgivere.
- Og kan man pege på fælles vilkår og udfordringer for både klassiske og nye professioner, herunder velfærdsprofessioner?

Disse og andre spørgsmål har i de seneste 10 år dannet grundlag for en omkalfatring af professionssociologien som forskningsfelt i Danmark, hvilket udgivelsen af dette temanummer også kan ses som udtryk for.

Vi betragter i forlængelse heraf begrebet om velfærdsprofessionelle som en pragmatisk betegnelse for de professionelle grupper, der i dag løser opgaver i den danske velfærdsstat. Betegnelsen rummer derfor ikke nogen påstand om hverken fælles faglighed eller professionalitet, et fælles (tværprofessionelt) vidensgrundlag eller fælles identitet. Men det rummer en antagelse om, at velfærdsstatens professionelle i dag udfører en række funktioner og opgaver, der er forbundne, fordi de er centrale for vores fælles liv og velfærd. Sygeplejersker, læger, jordmødre og andre leverer fx diagnoser, behandling og omsorg, mens folkeskolelærere sørger for uddannelse og læring, og socialrådgivere sørger for sagsbehandling og rådgivning. Med de fælles opgaver følger muligvis også en række fælles vilkår knyttet til velfærdsstaten og dens forandring. Disse spørgsmål og forhold – og en række andre – undersøges, udfoldes og diskuteres i nummerets fire bidrag.

I den første artikel, "Hvem læser på velfærdsprofessionsuddannelserne? – ændringer i rekrutteringsmønstre de sidste 25 år", undersøger *Jens Peter*

Thomsen, Siri Dencker og Thomas Mørch Pedersen, hvordan rekrutteringen til fire store velfærdsprofessionsuddannelser, nemlig lærer-, pædagog-, sygeplejerske- og socialrådgiveruddannelsen, er forandret. Udgangspunktet for artiklens undersøgelse er et uddannelsessociologisk perspektiv og begrebet om social lukning, dvs. strategier der gør professionerne i stand til at "opretholde en eksklusiv og privilegeret adgang til at indtage bestemte sociale positioner i samfundet" (p. 14). I et makrosociologisk perspektiv kan spørgsmålet om social lukning og eksklusivitet undersøges som et spørgsmål om uddannelsernes sociale selektivitet, dvs. "hvor store chancer børn fra forskellige sociale grupper i det danske samfund har for at læse på en given videregående uddannelse" (p. 15). Artiklen demonstrerer for det første, hvordan den sociale selektivitet for videregående uddannelser generelt er mindsket i takt med et øget optag. Videre demonstreres det, hvordan den sociale selektivitet forandres forskelligt på forskellige uddannelser: Samlet er velfærdsprofessionsuddannelserne således mindre selektive end lange videregående uddannelser, idet læreruddannelsen er mest selektiv blandt de fire velfærdsprofessionsuddannelser, mens pædagoguddannelsen er mindst selektiv. Og endelig viser analysen, at velfærdsprofessionsuddannelsernes selektivitet falder mindre end selektiviteten for lange videregående uddannelser. Med andre ord er der i løbet af de seneste 25 år skabt en mere lige adgang til videregående uddannelser, og forskellen mellem lange videregående uddannelser og velfærdsprofessionsuddannelser ser ud til at blive mindre.

Velfærdsprofessionsuddannelserne er også genstanden for temanummerets anden artikel, skrevet af Lars Thorup Larsen: "Guvernementalisering af velfærdsprofessionerne". Hvor Thomsen et al. interesserer sig for rekruttering af velfærdsprofessionelle og de status- og magtforhold, der kan aflæses heraf, fokuserer Larsen i stedet på uddannelsernes indhold og disses forandring. Mere præcist rejser artiklen spørgsmålet, om reformer af velfærdsuddannelserne formål, indhold og grundlag kan betragtes som udtryk for en statslig eller politisk strategi. Inspireret af Foucault og begrebet om guvernementalisering viser Larsen således, hvordan beskrivelsen af professionel viden og identitet i politiske tekster (love, bekendtgørelser mv.) systematisk forandres fra en mere eller mindre indholdstom angivelse af professionel autonomi til en forholdsvist præcis beskrivelse af den professionelle som agent for en velfærdsstatslig logik med dens forsøg på at lede borgerne. Analyserne omfatter igen de fire store velfærdsuddannelser, nemlig lærer-, pædagog-, sygeplejerske- og socialrådgiveruddannelsen, og Larsen viser, hvordan den politisk-strategiske styring af professionerne også foregår gennem den måde, staten beskriver og regulerer professionernes vidensgrundlag og deres konkrete indhold.

I temanummerets tredje artikel, "Profession, holdning og habitus: Forholdet mellem pædagogs og forældres holdninger til pædagogiske spørgsmål i daginstitutioner" af Morten Ejrnæs og Merete Monrad, bevæger vi os fra vel-

færdsprofessionsuddannelserne til de velfærdsprofessionelles institutionelle hverdag og mødet med borgerne. Artiklen undersøger således tilstedeværelsen og karakteren af mulige værdi-, interesse- og holdningskonflikter mellem én gruppe af velfærdsprofessionelle (pædagoger) og én gruppe af borgerne (forældre). Udgangspunktet er to konkurrerende teorier om professionelles holdninger. På den ene side kan man teoretisk betragte velfærdsprofessionelle som en homogen gruppe, idet de typisk rekrutteres fra samme sociale grupper og samtidig på deres uddannelse oplever en sekundær socialisering og dermed sandsynligvis opnår en fælles habitus og doxa. På den anden side kan man også betragte professioner som internt heterogene grupper med forskellige holdninger og værdier, baseret på deres individuelle sociale historie og habituelle dispositioner. Endelig må gruppen af forældre som udgangspunkt betragtes som temmelig heterogen. For at undersøge de holdningsmæssige forskelle inden for og mellem gruppen af professionelle og forældre, anvender artiklen to forskellige vignetter, der beskriver henholdsvis en typisk og en mere sjælden situation, der kan give anledning til forskellige holdninger og vurderinger. Analyserne viser, at der ikke kan spores et fælles holdnings- eller værdigrundlag blandt pædagoger. Snarere tværtimod viser analysen temmelig store splittelser internt i pædagoggruppen, der svarer til de splittelser, der ses i forældregruppen. Artiklen konkluderer på denne baggrund, at man bør revurdere strukturelle forholds betydning for professionspecifikke holdninger.

Den fjerde og sidste artikel, "Det affektive arbejde og adgangen til omsorg" af *Katrin Hjort* retter blikket ud over de enkelte velfærdsprofessioner og diskuterer fælles vilkår og udviklingspotentialer for velfærdsprofessionerne generelt. Udgangspunktet for artiklen er en mulig transformation fra videnssamfund og vidensøkonomi til affektiv økonomi og det affektive arbejde forstået som "det samfundsmæssige arbejde der "producerer og regulerer menneskelige livsprocesser", mentalt og kropsligt" (p. 86). Artiklen leverer såvel en indføring i begrebet om det affektive arbejde som en teoretisk diskussion af de ændrede vilkår, det affektive arbejde implicerer for de velfærdsprofessionelle. For det første undersøges transformationerne af nordisk velfærd, og artiklen leverer en opsummering af tidligere forskning, der viser forandringer i både organisering, idealer, vilkår og klientforståelser. Videre diskuterer artiklen, hvordan denne forandring er relateret til forandringen i kvinders affektive kompetencer og den måde, hvorpå disse organiseres og integreres i velfærdsstaten. Og afslutningsvis rejses spørgsmålet, hvilke implikationer sådanne forandringer har for forholdet mellem professionelle og klienter. Hovedbudskabet er, at de velfærdsprofessionelles arbejde med tilvejebringelsen af fx omsorg, pleje, læring og terapi ikke bare er sekundært set i forhold til produktionen og formidlingen af (akademisk) viden, men snarere en helt central ressource og dermed strategisk magtposition. Som det hedder i artiklen, så bliver det afgørende spørgsmål i den affektive økonomi for både

velfærdsprofessionelle og klienter, hvem der får adgang til "at udøve og modtage excellent omsorg" (p. 88), hvilket blandt andet rejser fundamentale etiske spørgsmål for de velfærdsprofessionelle i deres konkrete arbejde.

Endelig bringer vi også i dette temanummer en længe ventet anmeldelse af Ove Kaj Pedersens meget omdiskuterede bog *Konkurrencestaten*, der også rummer en række interessante perspektiver på velfærdsprofessionernes vilkår i dag. Videre introducerer vi et nyt nordisk tidsskrift med fokus på professionsforskning.

Illustrationerne i bogen supplerer de teoretiske diskussioner og empiriske undersøgelser med et blik ind i den velfærdsprofessionelle hverdag. Der er tale om fotografier fra bogen *Øjeblikke* udgivet af Dansk Sygeplejeråd, hvor 11 sygeplejersker har fotograferet situationer og "øjeblikke" fra deres arbejdsliv, fra hospitaler, hospice, psykiatrien, sundhedsplejen, rehabilitering og hjemmesygeplejen. Vi får her et sjældent direkte og rørende indblik i både den nære relation mellem professionelle og borgere, i arbejdslivets teknologiske distance og i finurlige vaner og rutiner, som fx den hurtige besked skrevet på opslagstavlen: "Hans Jørgen kan godt lide radio P4: Cafe Hak søndage kl. 11-12". Bogen og de 11 fotografier er nærmere introduceret sidst i temanummeret.

Vi håber, at temanummeret vil give anledning til spørgsmål, diskussioner og nye forskningsprojekter både blandt professionelle og i forskningsmiljøer på tværs af professionshøjskoler og universiteter.

November 2013

*Gitte Sommer Harrits (ansvarshavende redaktør) og
Lars Thorup Larsen (gæsteredaktør)*